كولەمدى مۇزىكا، ئېي، ولەك، سۈرەت قويىلمى «جەلەگكدى اش ــ شينجياڭ جاقسى جەر» شياڭگاڭدا، اۋمندا ارالاپ قويىلا باستادى

انار بۇلت \ شينجياڭ گازەتىنىڭ ئەتىلشىسى **ليۋ مىڭمىڭ** 10 ـ ايدىك 4 ـ كۈنى ۋرىمجىدەن حابارلايدى. 10 ـ ايدىك 4 ـ كۈننەن 12 ـ كۈننە دەيىن، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىياسى ورتالىق كومىتەتى ۋگت ئېولىمىنىڭ جەتەكشىلىگىندە، مادەنىيەت جانە ساياحات مينىسترلىگى مەن اۆتونومىالى رايوندىق حالىق ۇكىمەتى بىرلەسپ دايىندىعان كولەمدى مۇزىكا، ئېي، ولەك، سۈرەت قويىلمى «جەلەگكدى اش ــ شينجياڭ جاقسى جەر» شياڭگاڭدا، اۋمندا قويىلپ، شينجياڭنىڭ مادەنىيەت تارتىمدىلىعى مەن گۇمانيتارلىق سالت ـ ساناسىن جان ـ جاقتىلى ايگىلەپ، شينجياڭنىڭ"ءان ـ ئېي مەكەنى" دەگەن وسى ءبىر ەك ادەمى تانىسقىسىن ايشقتاي تۇسەتىن بولادى.

تۇتاس كونسەرت «ئېي كەلەدى تيانشاننان»، «جاڭا جىبەك جولىندا ءان قالقتادى»، «كۇنلۇنگە سۇيىسپەنشىلىك سيمفونياسى» سىندى 3 تاراۋدان قۇرالىپ، كوز جاۋىن الاتىن باي مازمۇندى ساحنالىق كەمونەر جاساماپازدىعى جەتىستىكتەرىن ايگىلەگەن.

2022 ـ جىلى 7 ـ ايدا «جەلەگكدى اش ــ شينجياڭ جاقسى جەر» اتتى مۇزىكا، ئېي، ولەك، سۈرەت قويىلمىنىڭ تۇڭعىش قويىلمى ۇرىمجى ۇلكەن تەاترحاناسىندا وتكەن بولاتىن. 2023 ـ جىلى 4 ـ ايدا كونسەرت ۇيىرمەسىندەگىلەر ىلگەرىندى ـ كەيىندى بەيجيڭ، تيانجين، حاڭجوۋ، شىنجىن، گۋاڭجوۋ سياقتى جەرلەرگە بارىپ 11 مايدان (رەت) ارالاپ ويىن قويدى، جەلدەن تىس كورەرمەن كەلۇ مولشەرى ورتا ەسەپپەن 95%تەن استى، جەلدە جالپى 130 تەكشە كونسەرتتى تىكە تاراتىپ، جالعاپ تاراتىپ، جيىنى 42 ميللىون ادام (رەت) كوردى.

10 ـ ايدىك 6 ـ كۇنى «جەلەگكدى اش ــ شينجياڭ جاقسى جەر» شياڭگاڭ جاراتلىستىق علىمدار داشۇەسىندە شياڭگاڭ كورەرمەندەرىمەن جۇزدەسەدى.

جوبا جانە اسا شەبەر كوركەمونەرلىك بەينەلەۋ ءتاسىلى ارقىلى شينجياڭداعى ءار ۇلت حالقى اراسىنداعى "ارىكم ءوز سۇلۇلىعىن ايگىلەۋ، وزگەلەردىڭ سۇلۇلىعىنا ءسۇيىنۋ، سۇلۇلىقتان بىرگە سۇيسىنداۋ" سىندى ارالاسۇدىك، دىشتەسۇدىك، توعىسۇدىك جاندى كوركەمدىگىن ايگىلەيدى.

بۇل كونسەرتكە ەل دىشىندەگى تاڭداۋلى شەبەرلەر ماشىلىق كوللەكتيۋتەرى جينالىپ، جاڭا داۋىرىندەگى ساحنالىق كوركەمونەر تىلىنەن پايدالانا وتىرىپ، جۇڭگو شينجياڭ ۇيعۇر مۇقام كوركەمونەرى، قىرعىز ۇلتىنىڭ باتىرلىق ەپوسى «ماناس»، موڭعۇل ۇلتىنىڭ تاريحي داستانى «جاڭگىر» سياقتى بەيزاتتىق مادەنىيەت مۇرالارى، سونداي ـ اق جەرگىلىكتى كلاسسيكالىق ۇلتتار ءان ـ كۇيلەرى، ۇلتتار ءبيى، ۇلت اسپاپتار مۇزىكاسى سياقتى كوركەمونەرلىك بەينەلەۋ فورمالارى ارقىلى شينجياڭنىڭ باي مازمۇندى، كوركەم وڭىرلىك مادەنىيەت ەرەكشەلىگىن جانە ادەبىيەت ـ كوركەمدىگىن جاڭا شەبەر كوركەمونەرلىك بەينەلەۋ ءتاسىلىمەن ارقىلى شينجياڭداعى ءار ۇلت حالقى اراسىنداعى "ارىكم ءوز سۇلۇلىعىن ايگىلەۋ، وزگەلەردىڭ سۇلۇلىعىنا ءسۇيىنۋ، سۇلۇلىقتان بىرگە سۇيسىنداۋ" سىندى ارالاسۇدىك، دىشتەسۇدىك، توعىسۇدىك جاندى كوركەمدىگىن نىسىن ايگىلەيدى.

بۇل كونسەرتكە ەل دىشىندەگى تاڭداۋلى شەبەرلەر ماشىلىق كوللەكتيۋتەرى جينالىپ، جاڭا داۋىرىندەگى ساحنالىق كوركەمونەر تىلىنەن پايدالانا وتىرىپ، جۇڭگو شينجياڭ ۇيعۇر مۇقام كوركەمونەرى، قىرعىز ۇلتىنىڭ باتىرلىق ەپوسى «ماناس»، موڭعۇل ۇلتىنىڭ تاريحي داستانى «جاڭگىر» سياقتى بەيزاتتىق مادەنىيەت مۇرالارى، سونداي ـ اق جەرگىلىكتى كلاسسيكالىق ۇلتتار ءان ـ كۇيلەرى، ۇلتتار ءبيى، ۇلت اسپاپتار مۇزىكاسى سياقتى كوركەمونەرلىك بەينەلەۋ فورمالارى ارقىلى شينجياڭنىڭ باي مازمۇندى، كوركەم وڭىرلىك مادەنىيەت ەرەكشەلىگىن جانە ادەبىيەت ـ كوركەمدىگىن تولىق بەينەلەيدى.

ارادا مىڭداعان جىلدار وتسە دە، ارالىق شالعاي بولسا دا ۇقساس تاعام جەۋدەن جازبادى. تۇشپارا ــ جۇڭحۋا ۇلتىنىڭ ءداستۇرلى ءادەمدى تاعامى، كورمە زالىندا تۇشپارا كوپشىلىككە سوناۋ تاڭ داۋىرىندە ـ اق تۇرپان تۇرعىندارىنىڭ ءدامدى تۇشپارانىڭ ءدامىن تاتقاندىعىن ۇعىندىردى. قازىر تۇشپارا شينجياڭداعى ءار ۇلت وتباسىنىڭ اس ۇستەلىندە ۇنەمى كەزدەسەتىن تاعامنا اينالدى. رايلاگۇل اسەن تۇرپان قالاسىنىڭ 4 ـ جىلدىق وقۇشىسى، ول: "بۇل تۇشپارالار شەشەمنىڭ تۇيگەندەرىنەن اۋمايدى ەكەن، ءسوز جوق، ەرەكشە ءدامدى ەكەندىگىنە كوزىم جەتەدى"، ـ دەدى. ول وزگە ساباقتاستارىن "كوكتەمدە شەشەم بەدەن تۇشپارا تۇيەدى، ەرەكشە ءدامدى، سول كەزدە تۇرپانعا كەلىپ ءدام تاتىڭدار"، ـ دەپ ۇسىنىس ەتتى.

اۆتونومىالى رايوندىق مادەنىيەت جانە ساياحات مەكەرگىمەسى مۇراجاي جانە تۇڭگەرىستىك مادەنى ەسكەرتكىشتەر قىزمەتى باسقارماسىنىڭ كادرى دىلنيگار ءانۋار بالالارعا مىنانى ايتتى: شينجياڭ مۇراجايىنىڭ 2 ـ مەرزىمدىك جاڭا مۇراجايىندا كورمە زالىندا، استاناداعى قابىردان قازىپ النعان تاڭ داۋىرىندەگى ۇن تاعامدارعا ارناۋلى ءبىر كورمە ورنى ورنالاستىرىلدى. ول جەردە دە قىرۋار قىمباتتى مادەنى ەسكەرتكىشتەر كوپشىلىككە شينجياڭنىڭ ەجەلدەن جۇڭگونىڭ ايرىلماس ءبىر بولىگى ەكەندىگىن تۇسىندىرەدى، بالالار قايتىپ بارعانىنان كەيىن كورمەنى تاعى تاماشالاڭدار بولادى.

شينجياڭدا مادەنى ەسكەرتكىش بايلىقتارىنىڭ سانى مول، ءتۇرى كوپ، تارالمى كەڭ، شينجياڭنىڭ مادەنى مۇرا دەستەرىنە كورنەكتى ۇلەس قوسقان ءبىر توپ ورىن مەن جەكە جارىققا شىقتى. وسى رەتتەگى "بالاقاي، گۇگۇك ارمانىڭدى كەمونەر جاساماپازدىعى جەتىستىكتەرىن ايگىلەۋ ءتاسىلى ارقىلى شينجياڭداعى ءار ۇلت حالقى اراسىنداعى "ارىكم ءوز سۇلۇلىعىن ايگىلەۋ، وزگەلەردىڭ سۇلۇلىعىنا ءسۇيىنۋ، سۇلۇلىقتان بىرگە سۇيسىنداۋ" سىندى ارالاسۇدىك، دىشتەسۇدىك، توعىسۇدىك جاندى كوركەمدىگىن نىسىن ايگىلەيدى.

بۇل كونسەرتكە ەل دىشىندەگى تاڭداۋلى شەبەرلەر ماشىلىق كوللەكتيۋتەرى جينالىپ، جاڭا داۋىرىندەگى ساحنالىق كوركەمونەر تىلىنەن پايدالانا وتىرىپ، جۇڭگو شينجياڭ ۇيعۇر مۇقام كوركەمونەرى، قىرعىز ۇلتىنىڭ باتىرلىق ەپوسى «ماناس»، موڭعۇل ۇلتىنىڭ تاريحي داستانى «جاڭگىر» سياقتى بەيزاتتىق مادەنىيەت مۇرالارى، سونداي ـ اق جەرگىلىكتى كلاسسيكالىق ۇلتتار ءان ـ كۇيلەرى، ۇلتتار ءبيى، ۇلت اسپاپتار مۇزىكاسى سياقتى كوركەمونەرلىك بەينەلەۋ فورمالارى ارقىلى شينجياڭنىڭ باي مازمۇندى، كوركەم وڭىرلىك مادەنىيەت ەرەكشەلىگىن جانە ادەبىيەت ـ كوركەمدىگىن تولىق بەينەلەيدى.

ارادا مىڭداعان جىلدار وتسە دە، ارالىق شالعاي بولسا دا ۇقساس تاعام جەۋدەن جازبادى. تۇشپارا ــ جۇڭحۋا ۇلتىنىڭ ءداستۇرلى ءادەمدى تاعامى، كورمە زالىندا تۇشپارا كوپشىلىككە سوناۋ تاڭ داۋىرىندە ـ اق تۇرپان تۇرعىندارىنىڭ ءدامدى تۇشپارانىڭ ءدامىن تاتقاندىعىن ۇعىندىردى. قازىر تۇشپارا شينجياڭداعى ءار ۇلت وتباسىنىڭ اس ۇستەلىندە ۇنەمى كەزدەسەتىن تاعامنا اينالدى. رايلاگۇل اسەن تۇرپان قالاسىنىڭ 4 ـ جىلدىق وقۇشىسى، ول: "بۇل تۇشپارالار شەشەمنىڭ تۇيگەندەرىنەن اۋمايدى ەكەن، ءسوز جوق، ەرەكشە ءدامدى ەكەندىگىنە كوزىم جەتەدى"، ـ دەدى. ول وزگە ساباقتاستارىن "كوكتەمدە شەشەم بەدەن تۇشپارا تۇيەدى، ەرەكشە ءدامدى، سول كەزدە تۇرپانعا كەلىپ ءدام تاتىڭدار"، ـ دەپ ۇسىنىس ەتتى.

اۆتونومىالى رايوندىق مادەنىيەت جانە ساياحات مەكەرگىمەسى مۇراجاي جانە تۇڭگەرىستىك مادەنى ەسكەرتكىشتەر قىزمەتى باسقارماسىنىڭ كادرى دىلنيگار ءانۋار بالالارعا مىنانى ايتتى: شينجياڭ مۇراجايىنىڭ 2 ـ مەرزىمدىك جاڭا مۇراجايىندا كورمە زالىندا، استاناداعى قابىردان قازىپ النعان تاڭ داۋىرىندەگى ۇن تاعامدارعا ارناۋلى ءبىر كورمە ورنى ورنالاستىرىلدى. ول جەردە دە قىرۋار قىمباتتى مادەنى ەسكەرتكىشتەر كوپشىلىككە شينجياڭنىڭ ەجەلدەن جۇڭگونىڭ ايرىلماس ءبىر بولىگى ەكەندىگىن تۇسىندىرەدى، بالالار قايتىپ بارعانىنان كەيىن كورمەنى تاعى تاماشالاڭدار بولادى.

شينجياڭدا مادەنى ەسكەرتكىش بايلىقتارىنىڭ سانى مول، ءتۇرى كوپ، تارالمى كەڭ، شينجياڭنىڭ مادەنى مۇرا دەستەرىنە كورنەكتى ۇلەس قوسقان ءبىر توپ ورىن مەن جەكە جارىققا شىقتى. وسى رەتتەگى "بالاقاي، گۇگۇك ارمانىڭدى

مەملەكەتتىك مۇراجايدى ارالاعانمدا اۋىلمىنىڭ مەك جىلدىڭ الدىنداعى تۇشپاراسىن كوردىم

□ انار بۇلت \ شينجياڭ گازەتىنىڭ ءتىلشىسى جاڭ شياۋمي

"قاراڭدارشى، مىناۋ مەنىڭ اۋىلىمنان قازىپ النىپتى". 10 ـ ايدىك 1 ـ كۇنى تۇستەن كەيىن جۇڭگو مەملەكەتتىك مۇراجايىندا كورمە سورەسىنىڭ الدىندا، تۇرپان قالاسىنان كەلگەن حايرولا حەۋر تاڭدانا سىبىرلاي كىشكەنتاي سەرىكتەرىن شاقىردى.

كورمە سورەسىنىڭ ىشىنە تۇشپارا، بالكۇلشە جانە ىدىس ـ اياق قويىلپتى. تاڭ ءداۋىرىنىڭ وسى ءدامدى تاعامدارى 1972 ـ جىلى تۇرپاننان قازىپ النعان. ادەمى جاسالعان بالكۇلشەلەردى كورگەن بالعىن وقۇشىلار: "ەرەكشە ءدامدى قۇساپ تۇر"، ـ دەستى تامسانا.

جۇڭگو مەملەكەتتىك مۇراجايى قوعامدىق تاربيە ءبولىمىنىڭ ءتۇسىندىرۇشىسى جاۋ جيڭشۇ: "بالكۇلشەنى ۇناتىپ جەيسىڭدەر مە"؟ ـ دەپ سۇرادى. وقۇشىلار تەڭگىس: "ۇناتىپ جەيمىز" دەپ جاۋاپ بەردى. "مۇعالىم الگىندە بىزگە سودا پرانديك، كىشكەنە بولكا تاراتتى". "ءار كۇنى وقۇدان قايتقانىمدا، شەشەم جۇرەك جالعاي تۇرۋىم ءۇشىن ازىراق بالكۇلشە دايىنداپ قويادى".

جاۋ جيڭشۇ تاعى: "بالكۇلشە دەگەنىمىز زات ەسىم بە، الدە ەتىستىك پە"؟ ـ دەپ سۇرادى. باستاۋىش مەكتەپ وقۇشىلارى ءارى ـ ءسارى بولماي "زات ەسىم" دەپ جاۋاپ بەردى، ورتالاۋ مەكتەپ وقۇشىلارى ءارى ـ ءسارى بولىپ ءتىل قاتپادى. 14 جاستاعى نازيگۇل يبىراھيم: "جاۋابى زات ەسىم بولسا وتە وڭاي، ءتۇسىندىرۇشى مۇعالىم بۇل سۇراۋدى قويماس ەدى"، ـ دەدى.

جاۋ جيڭشۇ بىلاي دەپ ءتۇسىندىردى: "بالكۇلشە" ءسوزى تاڭ داۋىرىندە ـ اق پايدا بولعان، ول كەزدە ەتىستىك رەتىندە پايدالانىلعان، الدەمەن ازىراق تاعام جەپ، اۋجال ەتە تۇرۋ دەگەن ماعىنادا كەلگەن، سولتۇستىك سۇڭ داۋىرىنە جەتكەندە "بالكۇلشە" زات ەسىمگە اينالعان. مىنا بالكۇلشە جانە تۇشپارا سياقتى تاعامدار تۇرپاننان قازىپ النعان، بۇل ورتا جازىق اس ـ سۋ مادەنيەتىنىڭ باتىس وڭىرىندە تاراعاندىعىن، دامىعاندىعىن، جوبا جانە اسا شەبەر كوركەمونەرلىك بەينەلەۋ ءتاسىلى ارقىلى شينجياڭداعى ءار ۇلت حالقى اراسىنداعى "ارىكم ءوز سۇلۇلىعىن ايگىلەۋ، وزگەلەردىڭ سۇلۇلىعىنا ءسۇيىنۋ، سۇلۇلىقتان بىرگە سۇيسىنداۋ" سىندى ارالاسۇدىك، دىشتەسۇدىك، توعىسۇدىك جاندى كوركەمدىگىن نىسىن ايگىلەيدى.

بۇل كونسەرتكە ەل دىشىندەگى تاڭداۋلى شەبەرلەر ماشىلىق كوللەكتيۋتەرى جينالىپ، جاڭا داۋىرىندەگى ساحنالىق كوركەمونەر تىلىنەن پايدالانا وتىرىپ، جۇڭگو شينجياڭ ۇيعۇر مۇقام كوركەمونەرى، قىرعىز ۇلتىنىڭ باتىرلىق ەپوسى «ماناس»، موڭعۇل ۇلتىنىڭ تاريحي داستانى «جاڭگىر» سياقتى بەيزاتتىق مادەنىيەت مۇرالارى، سونداي ـ اق جەرگىلىكتى كلاسسيكالىق ۇلتتار ءان ـ كۇيلەرى، ۇلتتار ءبيى، ۇلت اسپاپتار مۇزىكاسى سياقتى كوركەمونەرلىك بەينەلەۋ فورمالارى ارقىلى شينجياڭنىڭ باي مازمۇندى، كوركەم وڭىرلىك مادەنىيەت ەرەكشەلىگىن جانە ادەبىيەت ـ كوركەمدىگىن تولىق بەينەلەيدى.

ارادا مىڭداعان جىلدار وتسە دە، ارالىق شالعاي بولسا دا ۇقساس تاعام جەۋدەن جازبادى. تۇشپارا ــ جۇڭحۋا ۇلتىنىڭ ءداستۇرلى ءادەمدى تاعامى، كورمە زالىندا تۇشپارا كوپشىلىككە سوناۋ تاڭ داۋىرىندە ـ اق تۇرپان تۇرعىندارىنىڭ ءدامدى تۇشپارانىڭ ءدامىن تاتقاندىعىن ۇعىندىردى. قازىر تۇشپارا شينجياڭداعى ءار ۇلت وتباسىنىڭ اس ۇستەلىندە ۇنەمى كەزدەسەتىن تاعامنا اينالدى. رايلاگۇل اسەن تۇرپان قالاسىنىڭ 4 ـ جىلدىق وقۇشىسى، ول: "بۇل تۇشپارالار شەشەمنىڭ تۇيگەندەرىنەن اۋمايدى ەكەن، ءسوز جوق، ەرەكشە ءدامدى ەكەندىگىنە كوزىم جەتەدى"، ـ دەدى. ول وزگە ساباقتاستارىن "كوكتەمدە شەشەم بەدەن تۇشپارا تۇيەدى، ەرەكشە ءدامدى، سول كەزدە تۇرپانعا كەلىپ ءدام تاتىڭدار"، ـ دەپ ۇسىنىس ەتتى.

اۆتونومىالى رايوندىق مادەنىيەت جانە ساياحات مەكەرگىمەسى مۇراجاي جانە تۇڭگەرىستىك مادەنى ەسكەرتكىشتەر قىزمەتى باسقارماسىنىڭ كادرى دىلنيگار ءانۋار بالالارعا مىنانى ايتتى: شينجياڭ مۇراجايىنىڭ 2 ـ مەرزىمدىك جاڭا مۇراجايىندا كورمە زالىندا، استاناداعى قابىردان قازىپ النعان تاڭ داۋىرىندەگى ۇن تاعامدارعا ارناۋلى ءبىر كورمە ورنى ورنالاستىرىلدى. ول جەردە دە قىرۋار قىمباتتى مادەنى ەسكەرتكىشتەر كوپشىلىككە شينجياڭنىڭ ەجەلدەن جۇڭگونىڭ ايرىلماس ءبىر بولىگى ەكەندىگىن تۇسىندىرەدى، بالالار قايتىپ بارعانىنان كەيىن كورمەنى تاعى تاماشالاڭدار بولادى.

شينجياڭدا مادەنى ەسكەرتكىش بايلىقتارىنىڭ سانى مول، ءتۇرى كوپ، تارالمى كەڭ، شينجياڭنىڭ مادەنى مۇرا دەستەرىنە كورنەكتى ۇلەس قوسقان ءبىر توپ ورىن مەن جەكە جارىققا شىقتى. وسى رەتتەگى "بالاقاي، گۇگۇك ارمانىڭدى

(باسى 1 ـ بەتتە)

ءبىز ءتۇن جەلىلەس قيىلدارىن ورىستەتپ، تاريحتى ءبىر ءتۇرلى جاڭا ءارى قىزىقتى تاسىلمەن ءتۇسىندىرىپ، كورمە زالىنىڭ ناقتى زاتتارىمەن ۇشتاستىرىپ، كيىم ـ كەشەك، ازىق ـ تۇلىك، جاتىن ورىن، ءجۇرىس ـ تۇرىس سياقتى جاقتاردان ەكسكۇرسيالاۋشىلاردى تاريحتىڭ ءۇنىن تىڭداۋعا، مادەنى ەسكەرتكىشتەردىڭ استارىندىداعى تاريحي اڭگىمەلەردى تۇسىنۋگە باستاپ، 60 مىڭنان (رەت) استام ساياحاتشى قابىلدادىق". 10 ـ ايدىك 4 ـ كۇنى ءۇرىمجى قالالىق مۇراجايدىڭ (قالالىق تۇڭگەرىستىك تاريحي ەسكەرتكىش ورنىن باسقارۋ ورتالىعى) باستىعى تۇرسىن قىزىربەك بىلاي دەدى: قوس مەرەكە دەمالىسى كەزىندە بۇل قيىمل ءار كۇنى ساعات 17دەن 23كە دەيىن جالعاسادى. دەمالىس ايقاتاعانان بيىل 12 ـ ايعا دەيىن، ءار اپتانىڭ سوڭىندا تۇرلىشە تاقىرىپتاعى مۇراجايلاردىڭ عالامات ءتۇن قيىمدارىن وتكىزىپ، قۇانا تىڭداپ، قۇمارتا كورەتىن فورمالار ارقىلى جاڭا داۋىرىندەگى شينجياڭ حيكاياسىن ويداعىداي بايانداىدى.

"مەنىڭ الدىمداعى بۇل مادەنى ەسكەرتكىش الاستاعىش كيەلى اڭ دەپ اتالادى، 'قابىر الاستاۋ اڭى' دەپ تە اتالادى، بۇل ەرتە زاماندىعالاردىڭ قيالنان تۇندىداعان اسپاندا ۇشا الاتىن، جەردە جۇرە الاتىن، سۇدا جۇزە الاتىن كيەلى اڭ، ول استانادان قازىپ النعان..." تۇرپان مۇراجايىندا الەۋمەتتىك يگىلىك ءتۇسىندىرۇشىسى رىزۋان يىبراھيم ساياحاتشىلارعا تۇسىنىك جاسادى. ادامدار جاندى دا قىزىقتى تۇسىندىرۇلەردى تىڭداپ، كوز الدارىندىداعى تاريحي تىنىسقا تولى مادەنى ەسكەرتكىشتەردى كورىپ، بۇرىنعىلاردىڭ اقىل ـ پاراساتى مەن باي قيالداۋ قابىلەتىن تۇس ـ تۇستان القادى.

"مەرەكە كەزىندە ءبىز ءبىر قىدىرۇ قىزمەت وتەۋدى ساپالىلاندىرۇ شارالارىن العا قويىپ، كورەرمەندەردىڭ اناعۇرلىم جايلى سەزىنۇىنە مۇمكىندىك جاسادىق. قازىرگە دەيىن قوس مەرەكە دەمالىسى كەزىندە تۇرپان مۇراجايىنا ساياحاتتاي كەلگەندەردىڭ سانى 40 مىڭنان (رەت) استى". 10 ـ ايدىك 4 ـ كۇنى تۇرپان مۇراجايىنىڭ ورىنباسار باستىعى دىڭ يۇڭحۇك بىلاي دەدى: اناعۇرلىم كوپ ساياحاتشىنىڭ تۇرپاننىڭ مول تاريحي مادەنيەتىن كورۋىنە مۇمكىندىك جاساۋ ءۇشىن، تۇرپان مۇراجايى ۋاقىتتى ۇزارتىپ اشۋ، الەۋمەتتىك يگىلىك ءتۇسىندىرۇشىسى مەن كورسەتۇشى اسپاپتى كوبەيتۋ، قۇلتەمىر اۆتوماتتى ءتۇسىندىرۇشىنى تىڭنان قوسۋ سياقتى شارالاردى اتقارىپ، كورمەنى تاماشالاۋ قاجەتتىن قاناعاتتاندىردى.

شاۋەشەك قالاسى گارمون مۇراجايى قازىر بۇكىل ەل بوينىشا گارموننىڭ ساقتالعان ءتۇرى مەن فورماسى ەڭ كوپ، ەڭ تولىق گارمون سارايى. قوس مەرەكە دەمالىسىندا بۇكىل ەلدىڭ جەر ـ جەرىنەن كەلگەن ساياحاتشىلار گارمون ارقىلى شاۋەشەكتىڭ گارمون مادەنيەتىن ءتۇسىنىپ، جاعمدى مۇزىكا ۇنىمەن بىرگە گارمون مادەنيەتىنىڭ قۇدىرەتىن سەزىندى.

"مەرەكە كەزىندە كوپتەگەن قالا تۇرعىنى مەن مەكەمە ـ ورىندار وسى ارادا كەلىپ شاۋەشەك مادەنيەتىن ءتۇسىنىپ، بىلىمدەرىن مولايتتى. قازىر ءبىز 93 توپتى قابىلدادىق". شاۋەشەك قالالىق مۇراجايدىڭ باستىعى ما يۇيلان بىلاي دەدى: ءتۇرلى تارتىمدى قيىمدار بۇكىل ەلدىڭ جەر ـ جەرىندەگى ساياحاتشىلاردىڭ وسى ارادا كەلىپ، مۇزىكا ءۇنىنىڭ شارىقتاعانىن، ماي بويىاۋلى شاۋەشەكتىڭ تارتىمدىلىعىن سەزىنۇىنە مۇمكىندىك جاسادى.

شينجياڭدىق بالالار بەيجيڭدە زەرتتەۋ ـ ۇيرەنۇ ساياحاتى ارقىلى

تاريحتىڭ تەرەڭ تىنىسىن سەزىنىپ، وتباسى ـ وتان سۇيىسپەنشىلىگىن نىعايتتى

□ انار بۇلت \ شينجياڭ گازەتىنىڭ ءتىلشىسى جاڭ شياۋمي

زەڭگىر كوكتى سەمسەردەي ءتىلىپ ءوتىپ، ەلەۋلى ەڭبەك سىڭىرگەن سوعىس ۇشاعى، بورىش، ءسوز جوق، جەتەتىن "شىعىس جەلى جەدەل جولداماسى"... 10 ـ ايدىك 2 ـ كۇنى تۇستەن بۇرىن شينجياڭنان كەلگەن 20 ورتا، باساتاۋىش مەكتەپ وقۇشىسى بەيجيڭدە قىزىل ءتۇستى زەرتتەۋ ـ ۇيرەنۇ ساياحاتىنا قاتىناسىپ، ىلگەرىندى ـ كەيىندى جۇڭگو حالىق توڭكەرىستىك اسكەري مۇراجايى مەن ۇلتتار مادەنيەت سارايىن ەكسكۇرسيالادى. باعالى مادەنى ەسكەرتكىشتەر، اسەرلى اڭگىمەلەر، سوندای ـ اق وسىزاماندانعان كوپ مەدياليا تەحنيكا ارقىلى كوپشىلىك ءىرى ەلدىڭ ماڭىزدى قۇرالى مەن قاھارماندىق رۋحىن سەزىنىپ، جۇڭحۋا ۇلتى ورتاق تۇلعا تانىمىن انا ءۇرلىم بەرىك ورناتتى.

وسى وقۇشىلاردىڭ قاتىناسقانى ــ اۆتونومىالى رايوندىق مادەنيەت جانە ساياحات مەكەرگىمەسى ۇيىمداستىرعان "بالاقاي، گۇگۇك ارمانىڭدى ورىندايدى" اتىندا جۇڭحۋا ۇلتى ورتاق تۇلعا تانىمىن بەرىك ورناتۋ جانە ۇلتتار ىنتىماعى بىرلەسكەن دوستىق وتانشىلدىق تاربيە قيىمىلى.

جۇڭگو حالىق توڭكەرىستىك اسكەري مۇراجايىن ەكسكۇرسيالاعانىنان كەيىن، ماكت اۆتانىنان كەلگەن 14 جاستاعى ورەن ابدۇسامي مامەت تەبىرەنگەن كوڭىل كۇيمەن ءۇزىنىڭ ۇيشين قولتاڭباسىن "وتانىم كەرەمەت" دەپ وزگەرتتى. كىشكەنە تايىنان تارتىپ اسكەريلەرگە ەرەكشە سۇيىسپەنشىلىك ورناتقان ول ءۇزىنىڭ ارمانىن ونان ارى ۇشتاي ءتۇستى.

كۇشار قالاسىنان كەلگەن پاحردين جۇما بىلاي دەدى: "ەكسكۇرسيالاپ بولعان سوڭ قاتتى تەبىرەندىم، وتانىمىز وتە ۇلى ەكەن. مەن بولاشاققا زور سەنىم ارتامىن، ەرجەتكەننەن كەيىن وتانىمدى ءتىپتى دە ويداعىداي ەتىپ قۇرىپ شعامىن".

تۇستەن كەيىن وقۇشىلار ۇلتتار مادەنيەت سارايىندا جۇڭحۋا ۇلتى ورتاق تۇلعا تانىمىن بەرىك ورناتۋ مادەنى ەسكەرتكىشتەر، بايىرعى كەتاپتار كورمەسىن ەكسكۇرسيالادى. كورمەدە "باتىس سولتۇستىكتى ورىنقتىرۋ" دەگەن ارناۋلى ءسوز بار، قۇندى مادەنى ەسكەرتكىشتەر مەن سۇرەتتەر ارقىلى ءار داۋىردەگى شينجياڭ مەن ورتا جازىقتاعى پاتشالىقتاردىڭ قويۋ مادەنيەت جانە قوعامدىق بايلانىس بايانداىلعان، تاريحي شىندىق ارقىلى شينجياڭنىڭ ەجەلدەن بەرى جۇڭگو تەررىتوريالىق ايرىلماس ءبىر بولىگى ەكەندىگى تۇسىندىرىلگەن. ابدۇسامي: "ءبىزدىڭ شينجياڭداعى حوتان قاس تاسى وتە ايگىلى ەكەن، مۇعالىمنىڭ تانىستىرۇىن تىڭداعاننان كەيىن، حوتان قاس تاسىنىڭ جۇڭحۋا قاس تاسى مادەنيەتىنىڭ قاينار كوزىندەگى ماڭىزدى ورنىن ءتۇسىندىم"، ـ دەدى.

زەرتتەۋ ـ ۇيرەنۇ ۇيىرمەسىندەگى بالالاردىڭ تەڭ جارتىسىنىڭ ۇيىندەگىلەر مادەنى ەسكەرتكىشتەردى قورعاۋ قىزمەتىمەن شۇعىلدانادى، ولار تاريحي مادەنى ەسكەرتكىشتەرگە ءتىپتى دە قانىق. ەكسكۇرسيالاۋ بارىسىندا مۇعالىمنىڭ تانىستىرۇىن كۇتپەستەن "تالاسا ـ تارماسا جاۋاپ بەرەدى، كوپشىلىك سۇرەتتەگى "بەس جۇلدىز شىعىستان كوتەرىلسە، جۇڭگوعا قۇت" قامقا بىلەكقابىن ءبىر قاراپ ـ اق تاندى؛ حايرولا قاۋىل يارعول بايىرعى قالاسىنىڭ سۇرەتىن كورسەتىپ، كوپشىلىككە اكەسىنىڭ وسى ارادا قىزمەت ىستەيتىندىگىن تانىستىردى.

كورمەگە قويىلعان پۇلەيجوۋ ءمورى (كوبەيتىلگەن نۇسقاسى) 1972 ـ جىلى جەمسارى اۆدانىنىڭ بەيتيڭ بايىرعى قالاسىنان تابىلعان، بۇل تاڭ پاتشالىعى ورتالىق ۇكىمەتىنىڭ شينجياڭ ءۇڭىرىن ءونىمدى باسقارعاندىعىن ايگىلەيدى. جەمسارى اۆدانىنان كەلگەن ۋاڭ حاۋلەيدىڭ شەشەسى لي حۋان بەيتيڭ بايىرعى قالاسىنىڭ ءتۇسىندىرۇشىسى، ونىڭ اتاسى مەن ناعاشى اتاسى دا مادەنى ەسكەرتكىشتەردى قورعاۋ قىزمەتىمەن شۇعىلدانادى. ۋاڭ حاۋلەي وسى جولى تانىسقان جاقسى دوسىن بەيتيڭ بايىرعى قالاسىنا بارىپ شەشەسىنىڭ تۇسىندىرمەسىن تىڭداۋعا ۇسىنىس ەتتى، سوندای ـ اق ەسەيگەندە نەن كەيىن وتباسىنداعى مادەنى ەسكەرتكىشتەردى قورعايتىن ءۇشىنشى ۇرپاق بولعىسى كەلەتىندىگىن ايتتى.

"وسى رەتكى قيىمدى ۇيىمداستىرۇدا وقۇشىلاردىڭ توڭكەرىستىك حيكايالاردى جاقىن ارالىقتان تىڭداپ، جۇڭگو تاريحىن ءتۇسىنىپ، انا ءۇرلىم جاندى دا جالىندى تاسىلمەن قىزىل گەندى جالعاستىرىپ، وتباسى ـ وتان سۇيىسپەنشىلىگىن كۇشەيتىپ، ءتان مەن جان دۇنيەسىن بىرگە جەتىلدىرۇلەردىڭ ءۇمىت ەتەمىن"، ـ دەدى اۆتونومىالى رايوندىق مادەنيەت جانە ساياحات مەكەرگىمەسى مۇراجاي جانە تۇڭگەرىستىك مادەنى ەسكەرتكىشتەر قىزمەتى باسقارماسىنىڭ كادرى دىلنيگار ءانۋار بالالارعا مىنانى ايتتى: شينجياڭ مۇراجايىنىڭ 2 ـ مەرزىمدىك جاڭا مۇراجايىندا كورمە زالىندا، استاناداعى قابىردان قازىپ النعان تاڭ داۋىرىندەگى ۇن تاعامدارعا ارناۋلى ءبىر كورمە ورنى ورنالاستىرىلدى. ول جەردە دە قىرۋار قىمباتتى مادەنى ەسكەرتكىشتەر كوپشىلىككە شينجياڭنىڭ ەجەلدەن جۇڭگونىڭ ايرىلماس ءبىر بولىگى ەكەندىگىن تۇسىندىرەدى، بالالار قايتىپ بارعانىنان كەيىن كورمەنى تاعى تاماشالاڭدار بولادى.

شينجياڭدا مادەنى ەسكەرتكىش بايلىقتارىنىڭ سانى مول، ءتۇرى كوپ، تارالمى كەڭ، شينجياڭنىڭ مادەنى مۇرا دەستەرىنە كورنەكتى ۇلەس قوسقان ءبىر توپ ورىن مەن جەكە جارىققا شىقتى. وسى رەتتەگى "بالاقاي، گۇگۇك ارمانىڭدى